

PROBLEMA**Partizan și trădător**

Evreii, se știe, n-au fost printre partizanii care, retrași în munți, s-au opus comuniștilor și îi așteptau pe americani. N-au prea fost, dar Ionel Ștrulovici s-a aflat, totuși, în Munții Făgăraș din 1949 până în 1952. Aproape trei ani. Trei ani lungi, în care doar încăpățânarea l-a ajutat să nu se arunce într-o râpă și să termine cu totul și cu toate. Pe vremea aceea, lucrurile erau prea noi pentru ca să mai uimească pe cineva și nici „Jurnalul” lui Sebastian n-a fost încă tipărit, ca lumea să apuce să se mire de cele întâmplate sub nasul ei. Erau vremuri grele și oamenii își vedeau de ale lor. Ionel Ștrulovici a ajuns în munți fiindcă, după ce a reușit să recupereze atelierul de împletituri de paie pentru învelit recipiente și l-a diversificat până la mobilier de grădină, lucrând cu cinci oameni, s-a văzut iarăși lipsit de obiectul muncii. Prima oară i s-a luat tatălui său micuța întreprindere prin Oficiul de Romanizare. Atunci s-a găsit un subterfugiu, așa cum s-a tot găsit, de mii de ani, câte un subterfugiu: tatăl lui Ionel a semnat o hârtie prin care îi ceda atelierul domnului Costel Costea, prietenul și vecinul său. Deși Costel l-a asigurat că nu se va schimba nimic, tatăl lui Ionel n-a iscălit decât atunci când Popoviciu, șeful de la „romanizare”, a început să se joace tot mai agitat cu revolverul pe care și l-a scos din toc. Popoviciu ședea de o parte a biroului și Moise Ștrulovici în fața foii aceleia blestemate de hârtie, de cealaltă. Până la urmă, a semnat. Costea s-a ținut de cuvânt și lucrurile nu s-au schimbat în atelierul de împletituri de paie, doar că Ștrulovici n-a

putut să uite nici o clipă că, din punct de vedere legal, atelierul nu mai e al său.

Pe urmă, după 23 August, întreprinderea a revenit și cu acte

proprietarului ei dintâi. Numai că acesta, Moise Ștrulovici, s-a îmbolnăvit de inimă și a murit – din cauza necazurilor, susținea nevastă-sa, din cauză că a fumat toată viața prea mult, după cum a decretat doctorul Wiess. Dintre cei doi fii ai săi, unul a plecat să învețe dreptul în Italia și nu s-a mai întors niciodată, iar Ionel a preluat atelierul, l-a lărgit, a continuat să lucreze cu Costel Costea și cu Vasi, ca și taică-său, dar a mai angajat încă trei bărbați și a început să producă „cele mai elegante scaune și mese pentru terase, grădini și verande”, pe lângă îmbrăcăminte din paie pentru damigene și sticle, ca „domnișoarele, doamnele și domnii eleganți să nu se bucure de o băutură numai bună, dar și servită elegant”. Așa că, după ce a achiziționat sculele necesare la mâna a doua, dar totuși scule foarte bune, a lucrat cu cinci angajați. (Costea s-a arătat iarăși domn și a refuzat să accepte să fie co-patron.) A lucrat cu cinci angajați, adică a exploatat cinci muncitori, cum i s-a reproșat, așa că atelierul a fost luat din nou. De data asta nu de Popoviciu, cel cu cămașa verde, cu diagonala și cu pistolul scos din toc, ci de doi bărbați cu șapcă și cu serviete mari din piele de vită. Și tovarășii l-au pus să semneze: de data asta nu că oferă de bună voie bunul său „statului”, ci că „a luat la cunoștință” că „atelierul de industrie mijlocie” nu mai este al său.

Ionel n-a avut ce să spună: Rosenfeld, care întotdeauna s-a crezut mai deștept decât toți ceilalți evrei din cartier și care a ținut în timpul întregii perioade de prigoană „Capitalul” de Marx ascuns în pământul din grădină, tocmai a fost dat afară din Partid și toată lumea aștepta noaptea când o să-l ridice. Ștrulovici fusese și el chemat, încă în octombrie 1944, să activeze în tot felul de „organizații democratice”, „că acum a sosit și vremea lui”. Doar că Ștrulovici s-a ocupat de atelierul său, l-a mărit, a schimbat două ziduri, a introdus căldură și apă caldă de la un cazan propriu, a cumpărat uneltele pentru mobila de exterior. Așa că nu s-a înscris nici în Partid și a urmărit cu un zâmbet strâmb cum, rînd pe rînd, alții - mai fraieri ca el - nu numai că erau dați afară, dar mai erau și trimiși, mulți dintre ei, la închisoare. Oricum, după ce erai exclus din Partid, aveai dosarul pătat și era mult mai rău decât dacă n-ai fi fost niciodată comunist. (Ionel Ștrulovici nici nu credea că poți fi un an comunist și pe urmă să nu mai fii. „Ori ești ori nu ești!”) Sigur, erau și unii care au reușit, care au devenit șefi și care au început s-o ducă ceva mai bine decât înainte și, în primul rînd, să aibă sentimentul că sunt puternici și importanți. (Toată lumea îi saluta cu un respect născut din teamă.) Ionel nu a ajuns cu „dosarul pătat” printr-o excludere din Partid, ci îl avea stricat prin faptul că a moștenit un mic atelier de împletituri din paie, prin care a exploatat cinci muncitori.

Prin 1949, noua putere a simțit nevoia de a da exemple evidente că exploatatorii nu mai au ce căuta în societatea în curs de construire, și, ca să nu rămână dușmani înrăiți ai muncitorilor și țăranilor, trebuiau reeducați ca să ajungă și ei făuritori ai socialismului, antecamera comunismului. Așa că, după adevărații bogătași - care n-au înțeles, n-au vrut sau n-au reușit să fugă la

timp -, le-a sosit vremea frunțașilor mai mărunți: la sate, după moșieri, chiaburii, la orașe, după proprietarii și intelectualii importanți, plevușca pentru completarea listelor care era necesar să aibă un anumit număr de poziții (atâția intelectuali, atâția liber profesioniști, atâția preoți etc., trebuind luată în considerare și o justă și dreaptă repartizare după naționalitate). Ionel Ștrulovici n-a așteptat să-i vină rîndul și, văzând că hotarele s-au închis ermetic, a încercat să se facă nevăzut în provincie. A trăit câteva luni la Vâlcea, apoi s-a angajat la fabrica din Făgăraș. Până ce l-a recunoscut un fost coleg de școală, ajuns și el în acele locuri: „Nu trebuia să fugi de acasă!”, l-a dojenit acela, „Toată strada s-a mirat că ai fugit... N-avea nimeni nimic cu tine, tu le-ai dat ideea...” „Ce idee?” A doua zi, când au venit să-l ridice, Ionel Ștrulovici se afla într-o șură din fundul grădinii, de unde a auzit că unul dintre tovarăși soma gazda să cheme imediat Miliția, când banditul se va întoarce acasă și să nu careva să spună că ei au trecut pe acolo, întrucât și gazda unui bandit este vinovată de tănuire și pasibilă de la trei ani de temniță în sus. Așa că banditul nici n-a mai revenit în casă pentru a-și recupera puținele lucruri pe care le avea și a fugit prin grădini spre... spre unde? În zare erau munții. Banditul a ajuns partizan în Munții Făgăraș.

A fost o adevărată minune că a reușit să nimerească în grupul de bărbați ascunși în codru. N-aveai cum să dai tu de ei decât dacă aceia voiau. Cine știe de ce au acceptat ca Ștrulovici Ionel să-i găsească? Fapt este că l-au lăsat să-i însoțească. Mai târziu, Dinu i-a spus că n-au avut decât două soluții: fie să-l ucidă atunci, la început, pentru că știau prea bine că unul ca el este întotdeauna gata de a trăda, așa cum strămoșii săi l-au vândut pe Isus Cristos - „Pentru câțiva gologani, mă, pentru câțiva gologani!” - fie să-l care cu ei și

să vadă mai târziu ce e de făcut cu un astfel de individ. Față de Ionel, Dinu a fost cel mai dispus la vorbe dintre toți partizanii din grup. Ceilalți treceau pe lângă el și, de multe ori, păreau că nici nu-l văd. Altădată era mai rău: îl vedeau.

Tot Dinu i-a mai spus că Pavloviciu, fratele celui care s-a jucat cu pistolul atunci când tatăl lui Ștrulovici a trebuit să-și cedeze proprietatea, l-a plesnit pentru că era „sigur – cert” că și Ionel a dat declarație împotriva fostului șef de la romanizare, motiv suficient ca acela să taie deja de trei ani stuf în Deltă. Serile, Dinu îi explica doctrina legionară și îl învăța că jidanii n-au cum să se răscumpere decât prin suferință și moarte.

În grup nu erau numai legionari, ci și țărăniști și liberali. Într-o zi, un liberal s-a certat atât de tare cu fratele lui Pavloviciu, încât s-a ajuns ca acela să-l împuște mortal. „Vezi?” a remarcat seara Dinu, „Tu n-ai avut niciodată curajul să i te opui lui Pavloviciu”.

Partizantul Ionel Ștrulovici a dus-o și mai bine și mai rău în mijlocul camarazilor. Au fost și perioade de care n-a mai vrut să-și aducă niciodată aminte, au fost și perioade când le-a fost greu la toți, au fost și perioade mai liniștite. Trei ani reprezintă o vreme îndelungată, trei ierni cumplite și trei veri în care aerul înșelător de munte te face să iubești viața. Partizantul Ionel Ștrulovici – care n-a primit niciodată o armă pentru că unul ca el „putea oricând s-o întoarce spre cei de la care i-ar fi dat-o” și care trăia un fel de prizonierat în aer liber – a luat ceva bătaie, dar a și fost doborât atunci când, în prima iarnă, s-a îmbolnăvit grav; a fost și învățat crezul legionar, dar a fost și inițiat în filosofia antică și în patristică de către un camarad fost student la teologie; a și răbdat foame alături de ceilalți, dar a și mâncat împreună cu ei. Uneori, perioadele grele au

fost atât de cumplite, încât regreta că nu s-a predat lucrătorilor Securității Statului. (Dar își spunea că, în fond, în munți respira aer curat, pe când în temniță n-ar fi fost înconjurat decât de alți legionari, liberali și țărăniști, de alți Dinu și de alți Pavloviciu, precum și de câțiva prăpădiți asemenea lui ori asemenea unui băiat oligofren, copil al nimănui, care s-a luat după ei dintr-un sat. Nici soarta acelui tânăr n-a fost mai bună decât a lui Ionel: după ce l-au adoptat, partizanii au intrat la bănuieli că bietul copil ar fi putut să se prefacă și să nu fie decât un trimis al regimului, așa că l-au ținut mai mult legat, după ce nu l-au putut face să-și mărturisească rolul de iscoadă. Pe urmă, după ce au fost prinși, și nenorocitul acela a fost judecat drept partizan și condamnat la moarte. I-au comutat pedeapsa la muncă silnică pe viață, însă băiatul a murit curând, omorât în bătaie, la Periprava.)

Uneori, partizantul Ștrulovici era chiar apreciat: având o îndemânare ieșită din comun, reușea să facă din mai orice câte un lucru util traiului. Și ce nu este util unui grup de oameni ascunzându-se în munți și lipsiți de toate cele? Ionel le-a făcut cuțite, recipiente, chiar și mobilă din lemn și nuiele. Cele mai prețuite erau hamacurile în care se puteau odihni pe vreme bună. În disputele dintre camarazi, Ștrulovici nu intervenea, mai ales că știa că votul său n-ar fi fost luat în seamă. Disputele acestea se învăteau, mai ales, în jurul temei dacă e îndeajuns cât fac ei acolo în creierii munților: unii pretindeau că menirea lor istorică este de a provoca o cât mai mare spaimă autorităților bolșevice, lucru ce nu se putea realiza decât prin surprinderea securiștilor și a comuniștilor și lichidarea lor, iar alții cereau să se pregătească în așa fel încât, imediat ce vor fi parașutați americanii, ei să fie gata să preia puterea și să restabilească ordinea de drept. (Și în privința aceasta erau dispute

profunde, „ordinea de drept” fiind în mod diferit înțeleasă de camarazi.) Pe rând, fiecare dintre cele două tendințe câștiga teren, dar actele de rezistență au fost mult mai puține decât episoadele lungi de așteptare. Detașamentul a împușcat mortal, în trei ani, patru oameni: trei milițieni și un activist de partid și a rănit încă vreo două persoane. (Pe Pavloviciu, Tribunalul Poporului l-a condamnat la moarte și pentru că ar fi ucis în mod bestial una dintre victime.) În schimb, același detașament s-a constituit și într-o grupă de haiduci, așa cum erau descriși haiducii din legende. În protocoalele procesului este menționat că ar fi atacat „mai multe trenuri și camioane”, că ar fi omorât pasagerii, după ce i-ar fi jefuit de bunuri. Numai că n-au omorât pe nimeni cu acele ocazii – care n-au fost decât... două -, iar bunurile jefuite le-au împărțit prin sate. (Motiv suficient pentru ca și cei ce au beneficiat de acele cadouri să ajungă pe termene lungi în închisori. De unde unii dintre ei nu s-au mai întors vreodată.)

Sfârșitul detașamentului a venit atunci când cei ce-i așteptau pe americani s-au pomenit cu un parașutist în uniforma USA ARMY căzut nu departe de tabăra lor. Nici el nu i-ar fi descoperit niciodată, dar ei l-au reperat imediat și l-au primit în triumf. După două zile, anunțați prin stație de către „american”, soldații au încercuit tabăra și după un foarte scurt schimb de focuri, camarazii au fost arestați, încătușați, urcați în camioane și duși la oraș. Doi dintre ei au murit în timpul luptei, alți trei au fost răniți, iar doi au reușit, ca prin minune, să se facă nevăzuți. (În arestul preliminar procesului, toți prinșii au fost amenințați de Pavloviciu că, dacă le va merge gura, nu vor scăpa „nici în gaură de șarpe” de răzbunarea frăției.) De altfel, nici unul dintre arestați nu-și făcea nici cea mai mică iluzie că ar mai fi posibilă răzbunarea frăției, fiecare fiind incredințat că nu va mai

ieși viu de la următorul interogatoriu – nici unul în afara oligofrenului care, pe lângă faptul că a fost unul dintre răniți, nu pricepea ce i se întâmplă.

Anchetele erau lungi și dure. Însă duritatea cea mai mare a resimțit-o banditul Ștrulovici Ionel atunci când, după uvertura de rigoare de la primele două interogatorii, a fost dus la un ofițer anchetator care n-a folosit forța pumnilor și a bastoanelor, ci vocea blândă și înțelegătoare. Era o surpriză atât de mare glasul acela uman, încât nu puteai să nu simți o vie recunoștință față de modul în care erai tratat. Căpitanul Ionescu – dacă l-o fi chemat într-adevăr așa – l-a poftit pe banditul Ștrulovici Ionel să stea jos, i-a oferit și o țigară Olt – dar banditul nu era fumător și i s-a părut prea de tot să ceară voie să ducă țigara unui complice în celulă –, după care l-a întrebat, ca între doi buni vecini, despre condițiile din detenție și despre lipsurile la care – ce să-i faci? – erau supus arestații. Pe nesimțite, trecând la subiect, l-a chestionat în legătură cu ceilalți partizani. A fost momentul când prin mintea banditului au trecut secvențele filmului trăit în munți: secvențele cumplite, pline de bătăi și umilințe, pe care creierul său nu dorea să le readucă în memorie, însă și secvențele bune, unele chiar frumoase, când un apus de soare printre brazi îi făcea pe toți să uite cine sunt și să se simtă cu adevărat frați. Și, ca la apelurile din celulă, au trecut prin fața ochilor săi toți camarazii, și Dinu, și Pavloviciu, și unul dintre țărăniști (care a fost cel mai antisemit dintre toți) și celălalt țărănist, singurul cu care n-a avut niciodată nici un conflict și care avea curajul să mărturisească și cu glas tare că este un admirator al evreilor, „care știi într-adevăr să fie solidari între ei!”, lucru de care Ionel Ștrulovici nu era la fel de sigur. Și și-a adus aminte și de orele de franceză ținute de unul dintre liberali, și de orele de greacă și

...ebraică ținute de fostul student la teologie („Mă, Ștrulovici, tu nu-ți cunoști nici măcar limba ta!”, fapt care i-a uluit cu adevărat și pe cei mai mulți camarazi), și serile când Covaci, un țigan, le cânta din vioară muzică populară și lucrări... de Enescu și de Bach! („Cel mai sublim Bach: un Bach lăutăresc”, cum se extazia Gruia, legionar, medic genial, fost profesor universitar). Amintirile amenințau să țină captivă mintea obosită a banditului, iar anchetatorul acela blând le-a lăsat să se manifeste în voie.

- Măi, Ștrulovici, a rupt, într-un târziu căpitanul Ionescu tăcerea (și nu i s-a adresat cu „Mă, banditule”), noi știm și așa tot ce ați făcut voi acolo, în munți. Și o știm chiar de la voi. Că, până la urmă, nu e unul care să nu spună și ceea ce a supt de la sânul mamei sale. Măi, Ștrulovici, te-am lăsat să-ți amintești pe îndelete de câte ai avut de suferit de la bandiții printre care ai nimerit. Acum ai ocazia să le întorci tot „binele” acela și să declari – desigur numai adevărul! – despre ei.

Foamea, frigul, oboseala și frica l-au făcut pe Măi, Ștrulovici să-l perceapă pe anchetatorul cel blând sub forma diavolului.

- Măi, Ștrulovici, băiatule, tu crezi că noi nu știm cum te-au oropsit bandiții numai că ești jidan? Noi nu tolerăm segregarea rasială, dar și voi trebuie să ne ajutați să stârpim din fașă acel rău. Din fașă!

Foamea, frigul, oboseala și frica l-au făcut pe Măi Ștrulovici să-l perceapă pe anchetatorul cel blând sub forma diavolului, însă nu i-au oferit și chipul unui înger care să fie și el pe aproape. Odaia era goală, doar o masă și două scaune. Lângă un perete diavolul cel blând și înțeleghător, lângă celălalt perete nimic. Măi Ștrulovici nu-și putea lua ochii de la acel celălalt perete, de după varul căruia aștepta să apară îngerul. Tot privind într-

acolo, n-apucă să distingă decât câteva pete roșietice, probabil urme de sânge lăsate intenționat acolo spre a-i preveni pe bandiți în legătură cu ce-i așteaptă. Îngerul, în schimb, refuza să se ivească.

- Măi, Ștrulovici, măi, ce fel de om ești tu? Pavloviciu te-a ... urechile lui Ionel refuzau să audă, Dinu și-a... mintea lui Ionel refuza să priceapă, Boștină n-a avut nici o remușcare când te-a... Măi Ștrulovici măi privea țintă spre peretele alb, de unde aștepta izbăvirea.

- Tu știi, mă, că și Croitoru, acela care te-a... e la fel de jidan ca tine, numai că și-a luat alt nume? Când au auzit ceilalți – de la noi, desigur – au făcut ochii cât cepele. Pe cuvânt! Pe bandiții ăștia îi aperi tu?

Bang! Căpitanul Ionescu – de l-o fi chemat așa – ridică vocea. Din peretele de vizavi era clar că nu va mai ieși nici un înger.

- Așa! Deci, nu vrei să răspunzi? Nu vrei să răspunzi de vorbă bună?

Ștrulovici își repetă ceea ce spuneau tot lotul Pavloviciu: „De aici n-o să mai ieșim decât cu picioarele înainte”. Nimeni nu-și mai făcea nici cea mai mică iluzie. Într-o seară, în semn de protest, cântaseră chiar cântece legionare. Pentru care luaseră o mamă de bătaie toți. Și cei care cântaseră și cei care nu cântaseră. Cine să-i mai numere? Iar cei care nu cântaseră nici măcar n-au făcut nici cele mai mic efort de a spune că n-au cântat.

- Măi, Ștrulovici, lua-te-ar dracu’, și când au cântat ăia, tu nici măcar n-ai spus că acela nu e cântecul tău!

Nu era cântecul său, dar odată când a cântat un cântec de-al său a luat bătaie că a cântat un cântec de-al său. Așadar, dacă tot vor ieși

cu toții cu picioarele înainte, de ce să mai ia o bătaie în plus, dacă și așa-i de acum totuna? Și, dacă i-ar face o plăcere nebună să-i ardă una lui Pavloviciu, de ce să nu spună tot ce știa despre el? Da, numai că i-ar face plăcere să-i ardă una lui Pavlovici cu mâna sa și nu cu mâna altuia, nu cu mâna Securității. (Ștrulovici avea o părere foarte neclară cu acea „instituție a poporului”: inițial, oamenii chiar și-au pus nădejdea în ea, apoi au respectat-o din frică, însă în munți securiștii erau considerați dușmanii numărul unu. Ștrulovici nu putea să se pronunțe: nimeni dintre vechile sale cunoștințe n-a ajuns atât de sus încât să se poată lăuda că a fost primit printre „Lucrătorii Securității”, așa că Ștrulovici nu putea aprecia cam ce fel de inși erau aceia. Iar să te iei doar după fiarele de anchetatori încă i se părea nedrept.)

- Mă, Ștrulovici, eu am o răbdare de fier, că de aia mă plătește poporul, dar să știi că dacă mai taci mult și răbdarea mea se termină!

De fapt, asta e problema: să-l toarne pe Pavlovici, ajutând, în fond, dreptatea să se instaureze, dar devenind el însuși un trădător ori să tacă în continuare, urmând să primească un supliment de suferințe pentru un viitor care oricum – ORICUM! - nu mai putea fi modificat?

Pe urmă Căpitanul Ionescu a mai făcut o încercare și i-a povestit amănunte despre viața din tabăra din munți, amănunte pe care pretindea că le-a aflat de la ceilalți bandiți, oameni mult mai raționali, care știau că numai spunând adevărul mai pot avea șanse de blândețe din partea unei justiții drepte.

- Tu nu înțelegi că noi știm tot? Tu nu trebuie decât să confirmi ceea ce știm și ceea ce am aflat de la complicități. Că dacă toți au spus

așa, cine dracu' speri că te va crede pe tine că spui altfel?

Numai că Măi Ștrulovici măi n-a spus nimic.

- Voi, jidanii, aveți un fel propriu de a suferi! Vă place să suferiți! Căpitanul Ionescu, în calitate de anchetator blând, se ridică de pe scaun și, suspinând cu o vădită părere de rău, se îndreptă în așa fel spre ușă, încât era clar că-i obligat să-i cedeze locul unui anchetator mult mai dur, care o să-l învețe pe bandit să spună tot. Adică eu îți dau prilejul să-l răsplătești pe Pavloviciu și pe toți porcii ăia așa cum merită după câte ți-au făcut și înainte de Eliberare și în munți, iar tu, în loc să sari să-mi ceri tocul și călimara să pui pe hârtie toate acele ticăloșii, te dai de partea lor! Păcat! Păcat! PĂCAT!

Banditul Ionel Ștrulovici a avut noroc și a fost eliberat cu ocazia mării grațieri din 1964. A lucrat o vreme ca muncitor necalificat, apoi ca tehnician constructor la IMASA. Într-o zi, l-a întâlnit pe stradă pe unul dintre cei doi camarazi care au reușit să scape din încercuirea armatei. A încercat să intre în vorbă cu el, dar omul a jurat că nu l-a văzut niciodată. În schimb, l-a recunoscut Dinu. Era în 1990 și Dinu devenise un fel de mahăr pe la Asociația Județeană a Foștilor Deținuți Politici. S-a purtat cu multă afecțiune cu Ionel Ștrulovici, l-a întrebat cum de n-a plecat în Palestina, după toate câte i s-au întâmplat, s-a oferit să-l ajute la dosarul de pensii și i-a propus să se întâlnească „în amintirea acelor zile eroice”. Doar un lucru nu-i putea ierta Dinu lui Ionel Ștrulovici: „Nu trebuia să-i spui totul bestiei aceleia de Ionescu! Dacă te țineai ceva mai tare, poate că scăpam cu toții mai ieftin!”.

Editura Hasefer !